

Weronika Szlachcic

e-mail: 173560@student.ue.wroc.pl

ORCID: 0009-0002-9207-7103

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

Między centrum a peryferiami: depopulacja jako systemowe wyzwanie rozwojowe Japonii

[DOI: 10.15611/2025.60.3.10](https://doi.org/10.15611/2025.60.3.10)

JEL Classification: J11, R23

© 2025 Weronika Szlachcic

Praca opublikowana na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa-Na tych samych warunkach 4.0 Międzynarodowe (CC BY-SA 4.0). Skrócona treść licencji na <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.pl>

Cytuj jako: Szlachcic, W. (2025). Między centrum a peryferiami: depopulacja jako systemowe wyzwanie rozwojowe Japonii. W: M. Stawicka (red.), *Ekonomia* (s. 123-134). Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu.

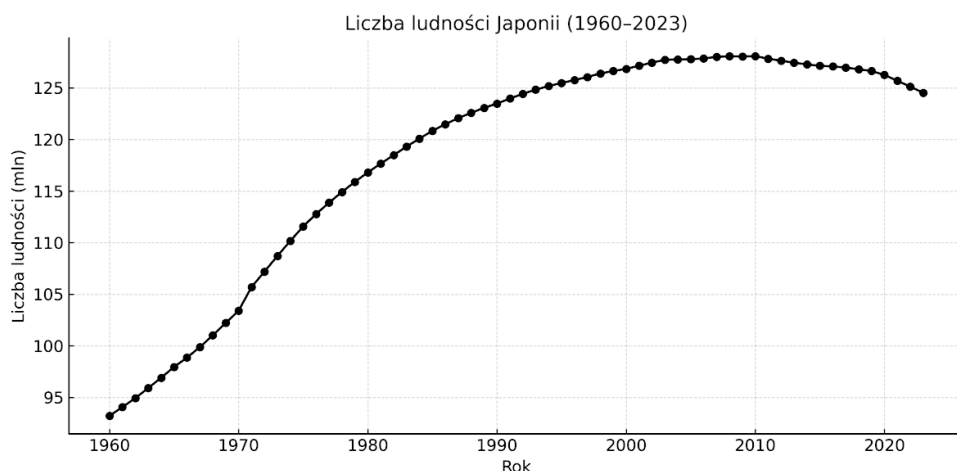
Streszczenie: Celem niniejszego rozdziału jest przedstawienie postępującej depopulacji Japonii jako zjawiska o charakterze systemowym, osadzonego w kontekście długofalowej centralizacji funkcjonalnej i ograniczonej decentralizacji instytucjonalnej po II wojnie światowej. Przedmiotem badań są mechanizmy zarządzania terytorialnego w Japonii w perspektywie długiego trwania, a także lokalne strategie rewitalizacji na obszarach wiejskich, stanowiące odpowiedź na kryzys demograficzny. Do badań zastosowano metodę jakościowej analizy z wykorzystaniem danych zastanych, w tym literatury naukowej, dokumentów oraz studium przypadku jednego ze zdepopulowanych regionów.

Słowa kluczowe: depopulacja, centralizacja funkcjonalna, regiony Kaso

1. Wstęp

Japonia, jako jedno z wysoko rozwiniętych państw świata, doświadcza zaawansowanego i długotrwałego procesu depopulacji o charakterze strukturalnym. Po osiągnięciu szczytowej liczby ludności w 2008 roku populacja kraju nieprzerwanie maleje, co w wymiarze statystycznym oznacza ubytek demograficzny odpowiadający wielkości dużego miasta co pięć lat (Hara, 2020). Zjawisko to nie ogranicza się jedynie do liczbowego spadku populacji, lecz wiąże się bezpośrednio z dynamicznym starzeniem się społeczeństwa, dezaktywizacją siły roboczej oraz daleko idącymi zmianami w strukturze państwa, infrastrukturze czy systemie świadczeń publicznych. Zgodnie z danymi prognostycznymi do roku 2055 liczba ludności Japonii może spaść poniżej 100 mln, przy jednoczesnym wzroście udziału osób w wieku 65 lat i więcej do poziomu przekraczającego 40% całej populacji (Seta, 2010). Tego rodzaju

trajektoria demograficzna czyni z Japonii modelowy przypadek państwa przechodzącego w fazę tzw. superstarzejącą się z całą implikacją społeczno-gospodarczą (Iwasaki, 2022). Ilustracją tej demograficznej transformacji jest rys. 1, przedstawiający zmiany liczby ludności w latach 1960-2023.

Rys. 1. Wykres populacji Japonii w latach 1960-2020

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych (World Bank, 2023).

Rysunek 1 ukazuje wyraźny trend wzrostowy od okresu powojennego aż do początku XXI wieku, zakończony osiągnięciem szczytu populacyjnego w 2008 roku. Od tego momentu obserwowano systematyczny spadek liczby ludności, który potwierdza trwałość procesów demograficznych. Dynamika ta nie tylko stanowi wyzwanie dla systemu emerytalnego czy rynku pracy, ale także generuje głębokie konsekwencje gospodarcze i przestrzenne, szczególnie widoczne dla regionów peryferyjnych. To właśnie te regiony, góryste, oddalone od głównych metropolii i często pozbawione strukturalnych przewag, najbardziej bezpośrednio odczuwają skutki systemowej marginalizacji. Jak zauważa D.C. Kim (2021), japońska depopulacja nie jest jedynie procesem demograficznym, lecz także efektem długoletnich napięć pomiędzy strategią wzrostu skoncentrowaną na metropoliach a podatną na rozpad strukturą społeczno-gospodarczą obszarów zdepopulowanych (*kaso chiiki*). Pomimo znaczących inwestycji państwowych w regiony *kaso chiiki* większość z nich przekształciła się w gospodarki subsydialne o ograniczonej autonomii decyzyjnej.

Uzasadnieniem podjęcia niniejszego tematu jest potrzeba analizy depopulacji nie tylko jako zjawiska demograficznego, lecz konsekwencji zakorzenionych mechanizmów polityczno-gospodarczych. Niniejsze opracowanie skupia się na wypełnieniu luki w literaturze naukowej, łącząc analizę zjawiska depopulacji ze strukturalnym napięciem pomiędzy postulatami decentralizacji a dominującą centralizacją ekono-

miczną. Poprzez osadzenie problemu depopulacji w długoterminowym kontekście instytucjonalnym oraz analizę reakcji lokalnych jednostek administracji możliwe będzie przeprowadzenie badania. Celem pracy jest analiza depopulacji Japonii jako zjawiska systemowego wynikającego z rozwarstwienia między centrum a peryferiami oraz ocena skuteczności polityk przeciwdziałających marginalizacji regionów wiejskich. Studium przypadku prefektury Tokushima pozwala uchwycić zarówno ograniczenia polityki centralnej, jak i potencjał oddolnych inicjatyw rozwojowych. W ramach tej pracy postawiono następujące pytania badawcze:

- Jakie mechanizmy instytucjonalne i przestrzenne ukształtowały rozwarstwienie terytorialne w Japonii?
- W jaki sposób rząd odpowiada na problem depopulacji?
- Jakie strategie rewitalizacji stosuje Tokushima jako region zdepopulowany?

2. Depopulacja Japonii w literaturze i w teoriach transformacji

2.1. Depopulacja jako proces demograficzny i społeczny

Depopulacja, rozumiana jako długotrwały spadek liczby ludności na określonym obszarze, prowadzący do obniżenia gęstości zaludnienia, jest zjawiskiem o charakterze zarówno demograficznym, jak i społeczno-gospodarczym. W ujęciu demograficznym wynika ona z ujemnego salda migracji oraz przyrostu naturalnego, a więc przewagi liczby zgonów nad urodzeniami i/lub emigrantów nad imigrantami (Szukalski, 2015). Bazując na tej definicji, można stwierdzić, że nie jest to zjawisko jednowymiarowe, jego przyczyny i konsekwencje mają charakter złożony. Dlatego też z punktu widzenia przyczynowości można wyróżnić dwa podstawowe mechanizmy, jakimi są depopulacja naturalna i migracyjna. Depopulacja naturalna występuje wówczas, gdy liczba zgonów przekracza liczbę urodzeń w danej jednostce terytorialnej. Jest ona szczególnie charakterystyczna dla społeczeństw o zaawansowanym procesie starzenia się, niskim współczynniku dzietności oraz wysokiej średniej długości życia. W takich warunkach ubytek jest trwały, pogłębiający się (OECD, 2020). W przypadku Japonii mamy do czynienia właśnie z takim typem depopulacji, od początku XXI wieku liczba urodzeń spada poniżej liczby zgonów każdego roku, co czyni ubytek naturalny dominującym powodem spadku liczby ludności. Natomiast depopulacja migracyjna odnosi się do ubytku ludności spowodowanej przewagą migracji odpływowych nad napływowymi. Ma ona miejsce na poziomie zarówno krajowym, jak i międzynarodowym. Depopulacja migracyjna krajowa prowadzi do koncentracji ludności w wybranych ośrodkach miejskich i jednocześnie do wyludniania obszarów peryferyjnych, górskich, wiejskich czy infrastrukturalnie wykluczonych (Majcherek, 2024). W przypadku Japonii depopulacja migracyjna na poziomie krajowym jest silnie powiązana z koncentracją kapitału ludzkiego i infrastruktury w dużych metropoliach, ponieważ miasta takie jak Tokio czy Osaka oferują szerszy dostęp do zatrudnienia, edukacji czy usług publicznych. Te czynniki sprawiają, że przyciągają one mobilną

część populacji, jednocześnie pozostawiając obszary wiejskie i góryste w stanie systematycznego wyludniania (Seta, 2010). Depopulacja migracyjna nie tylko jest skutkiem indywidualnych decyzji, odzwierciedla ona także mechanizmy strukturalne, takie jak centralizacja gospodarcza, deindustrializacja czy urbanizacja zależna. Zjawisko to, analogicznie do procesów opisanych przez C. Martinez-Fernandez i in. (2012) w kontekście zmniejszających się miast, znajduje odbicie w Japonii poprzez marginalizację prowincji i koncentrację kapitału w megamiastach.

W literaturze demograficznej zwraca się uwagę nie tylko na sam fakt spadku liczby ludności i jego potencjalną przyczynę, ale przede wszystkim na jego dynamikę, trwałość i skutki strukturalne. Według danych Japońskiego Narodowego Instytutu Badań nad Ludnością i Zabezpieczeniem Społecznym (IPSS) populacja kraju kurczy się nie tylko w ujęciu ogólnym, ale także w grupach wiekowych. Prognozy demograficzne wskazują, że do 2050 roku udział ludności w wieku 15-64 lat spadnie poniżej 51%, co przyczyni się do przesunięcia ciężaru społecznego na grupę osób starszych (IPSS, 2017). Na tej podstawie można wywnioskować, że depopulacja jako zjawisko w Japonii przebiega na wielu płaszczyznach – od ogólnokrajowej do mniejszych jednostek terytorialnych, co jest spowodowane jej naturalną, migracyjną i imigracyjną przyczyną. Japońska depopulacja posiada również ten ostatni charakter strukturalny ze względu na niski udział imigracji. W przeciwieństwie do wielu krajów zachodnich, w których spadek liczby urodzeń jest częściowo równoważony migracją zewnętrzną, Japonia pozostaje jednym z państw rozwiniętych, do których to rozwiązanie nie jest aplikowane, co pogłębia trajektorię spadku populacji.

Aby zrozumieć złożoność zjawiska w Japonii, niezbędne jest odniesienie się również do ram teoretycznych, w tym kontekście koncepcji pierwszej i drugiej transformacji demograficznej. Pierwsza transformacja demograficzna (FDT) dotyczy przejścia z wysokich wskaźników urodzeń i zgonów do modelu niskiej śmiertelności i obniżającej się dzietności. Proces ten wiązał się z poprawą warunków sanitarnych, rozwojem medycyny i modernizacją społeczną w przypadku krajów rozwiniętych. W odniesieniu do Japonii proces nastąpił później niż w Europie, ale był znacznie intensywniejszy, obejmując okres od 1920 aż do 1957 roku, kiedy zakończył się wejściem w fazę niskiej płodności (Japan International Cooperation Agency [JICA], 2006). Druga transformacja demograficzna (SDT) zakłada dalsze zmiany w strukturze demograficznej, związane z trwałym spadkiem dzietności poniżej poziomu zastępowalności pokoleń, opóźnieniem decyzji o posiadaniu dzieci, wzrostem liczby jednoosobowych gospodarstw domowych i spadkiem znaczenia małżeństw (Van de Kaa, 2002). W Japonii jest to zauważalne w utrzymującym się współczynniku dzietności poniżej 1,5 od lat 90. (World Bank, 2023) oraz w średnim wieku zawierania małżeństw, który progresywnie wzrasta, wynosząc prawie 32 lata w przypadku mężczyzn i 30 lat dla kobiet (Statista, 2025). Na bazie FDT i SDT kształtuje się struktura społeczeństwa, w którym udział osób w wieku 65 lat i więcej przekracza 20% całkowitej populacji, próg ten stanowi granicę, po której zmiany demograficzne stają się dominującym wyznacznikiem procesów społecznych i gospodarczych (Baba,

1993). Japonia przekroczyła tę granicę już w 2006 roku i obecnie jest najbardziej zaawansowanym demograficznie społeczeństwem świata, w 2020 roku osoby starsze stanowiły 28,6% populacji (MIAC, 2023). Depopulacja nie dotyczy jednak Japonii w sposób równomierny, najbardziej narażone są regiony określane *kaso chiiki*, położone zazwyczaj na obszarach górskich, rolniczych i oddalonych od głównych centrów rozwoju.

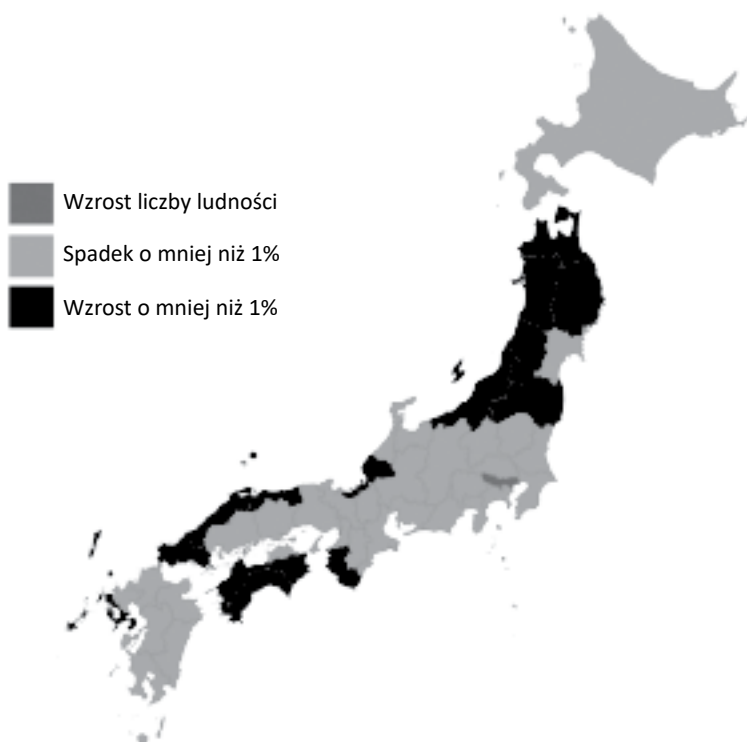
2.2. Regiony *kaso chiiki* i mechanizmy marginalizacji peryferii

W dokumentach rządowych oraz literaturze naukowej termin *kaso chiiki* odnosi się do obszarów zmagających się z rosnącą depopulacją, charakteryzujących się ubytkiem populacji, wysokim udziałem osób starszych, niską gęstością zaludnienia oraz ograniczonym dostępem do szeroko pojętych usług. Kategoria ta została formalnie wprowadzona w Japonii w latach 70. XX wieku, wraz z uchwaleniem pierwszej ustawy o przeciwdziałaniu wyludnianiu (*Kaso chiiki taisaku kinkyū sochi hō*), i od tego czasu stanowi podstawę klasyfikacji terytoriów objętych specjalnymi formami wsparcia (Feldhoff, 2013). Jednym z podstawowych kryteriów klasyfikowania danego obszaru jako *kaso chiiki* jest właśnie ujemny bilans ludnościowy, czyli trwała różnica między liczbą osób opuszczających region a nowymi mieszkańcami.

Wizualnym potwierdzeniem nierównomiernego rozkładu procesów depopulacyjnych w Japonii jest roczna zmiana liczby ludności według prefektur, przedstawiona na mapie (rys. 2). Ubytek populacji koncentruje się przede wszystkim w regionach północno-wschodnich (Tōhoku), środkowo-górskich (Chūgoku) oraz na wyspie Shikoku. W przeciwieństwie do stabilnych lub rosnących demograficznie prefektur metropolitalnych (jak Tokio) wiele prowincji doświadcza systematycznego i głębokiego spadku liczby mieszkańców, sięgającego ponad 1% rocznie.

Warto zwrócić uwagę, że regiony zmagające się z depopulacją mogą być znacznie mocniej narażone na utratę zdolności do samodzielnego utrzymania lokalnych instytucji, usług i inicjatyw, co może doprowadzić do zjawiska określanego jako *genkai shūraku*, czyli społeczności na granicy rozpadu (Onitsuka, 2020). Obszary *kaso* narażone są również na potencjalne pogorszenie się dostępu do ochrony zdrowia, transportu, edukacji czy usług administracyjnych, co może się przyczyniać do rozwoju izolacji społecznej i ekonomicznej. Jak zauważa Feldhoff (2013), wiele takich społeczności boryka się nie tylko z odpływem ludności, ale też z osłabieniem kapitału społecznego i brakiem zasobów instytucjonalnych, które umożliwiłyby odbudowę społeczności lub jej regenerację. Dodatkowo proces wyludniania jest ściśle związany z migracjami wewnętrznymi. Młode pokolenia opuszczają wsie i miasteczka, przenosząc się do metropolii w poszukiwaniu możliwości takich jak wyższa jakość życia czy edukacja (Matanle i Sato, 2010). W tym kontekście należy położyć nacisk na pojawiające się zapętlenie dla tych regionów w przypadku efektów depopulacji – społeczność narażona na skutki zjawiska jest motywowana do migracji wewnętrznej, pogłębiając problem. Regiony *kaso* nie są poddane jedynie

tymczasowemu spadkowi liczby ludności, ale jest to długoterminowa konsekwencja systemowa, obejmująca demografię, decyzje rozwojowe, inwestycyjne i instytucjonalne w skali krajowej.

Rys. 2. Roczna zmiana liczby ludności według prefektur w Japonii

Źródło: opracowanie własne na podstawie (Statistics Bureau of Japan, 2024).

Choć po II wojnie światowej Japonia wdrożyła formalną decentralizację administracyjną, przekazując wiele obowiązków na poziom samorządów lokalnych, to w praktyce proces ten nie został w pełni wsparty redystrybucją realnych zasobów finansowych i instytucjonalnych. Proces decentralizacji został zapoczątkowany wraz z uchwaleniem konstytucji w 1946 roku, która zagwarantowała samorządom lokalnym formalne podstawy autonomii. W ślad za nią przyjęto ustawę o autonomii lokalnej, kształtującą dwustopniowy model podziału terytorialnego na poziomie prefektur i gmin. Choć Japonia przyjęła model decentralizacji, to w praktyce przez długie dekady struktura ta była silnie zdominowana przez władzę centralną. Szczególnie po reformie z lat 60. większość zadań publicznych została formalnie powierzona jednostkom lokalnym, ale w trybie zleconym, a nie jako zadania własne, co poważnie ograniczało ich samodzielność kompetencyjną i finansową (Górny, 2018).

Taki stan rzeczy wypaczał założenia konstytucyjne dotyczące autonomii lokalnej i prowadził do strukturalnego uzależnienia prowincji od decyzji centrum. Dopiero reforma z lat 1999-2000 oraz kolejne modyfikacje wprowadziły realne przesunięcia kompetencji, co poskutkowało bardziej partnerskimi relacjami między władzami centralnymi a lokalnymi (Piechota, 2025). Mimo to, w kontekście polityk rozwojowych i alokacji zasobów, wiele samorządów, zwłaszcza w rejonach *kaso*, pozostaje silnie zależnych od mechanizmów dotacyjnych oraz centralnie sterowanych programów. Równolegle do tych działań na poziomie administracyjno-strukturalnym Japonia od lat 50. XX wieku opierała rozwój gospodarczy na modelu silnie scentralizowanym. Większość inwestycji, instytucji naukowych, zaplecza technologicznego i infrastruktury komunikacyjnej była lokalizowana w metropoliach. Regiony te pełniły funkcję węzłów wzrostu, podczas gdy prowincje, szczególnie o profilu rolniczym lub górskim, pozostawały na marginesie krajowego rozwoju (Feldhoff, 2013). Co więcej, w miarę wzrostu wydajności pracy w sektorach pozarolniczych rozpoczął się proces migracji ludności ze wsi do miast, szczególnie nasilony po 1950 roku aż do kulminacyjnego okresu po wojnie koreańskiej. W latach 1950-1955 ponad milion osób opuściło sektor rolniczy, trafiając do pracy w handlu lub usługach w większych jednostkach terytorialnych (Nakamura i Grace, 1987). Taki układ doprowadził do strukturalnego uzależnienia prowincji od większych miast, szczególnie trudnego dla regionów zmagających się z depopulacją. Regiony te nie tylko traciły mieszkańców, ale stopniowo były pozbawiane instytucji, co pogłębiało peryferyzację.

W obliczu tych trudności, nierówności przestrzennych i narastającego ogólnego dla całego kraju kryzysu demograficznego państwo japońskie podjęło szereg inicjatyw mających na celu wspieranie regionów zdepopulowanych oraz przeciwdziałanie dalszemu wyludnianiu się prowincji. Współcześnie najważniejszą inicjatywą rządową w tym zakresie jest strategia *Chiho Sosei*, czyli polityka rewitalizacji lokalnej. Celem programu jest zwiększanie atrakcyjności regionów peryferyjnych poprzez wspieranie lokalnych innowacji, promocję osiedlania się poza metropoliami oraz rozwój regionalnych usług i infrastruktury. Polityka ta zakłada opracowywanie planów rewitalizacji przez samorządy lokalne w oparciu o wytyczne i fundusze przekazywane z poziomu centralnego (Cabinet Office, 2020). Uzupełnieniem tego podejścia jest program *Chiiki Okoshi Kyōryokutai*, w ramach którego młodzi obywatele, głównie z dużych miast, są delegowani do pracy w zdepopulowanych miejscowościach. Program ma na celu nie tylko czasowe wsparcie społeczności lokalnych, lecz także długofalowe zakorzenienie nowych mieszkańców w prowincji poprzez zaangażowanie ich w działania społeczne, edukacyjne i przedsiębiorcze (Eldridge, 2021). Równolegle wdrażany jest system *Furusato Nōzei*, mechanizm podatkowy umożliwiający obywatelom przekazywanie części swojego podatku dochodowego na rzecz wybranej jednostki samorządu terytorialnego. Mechanizm ten został zaprojektowany jako forma solidarności mieszkańców metropolii z ich rodzinnymi miejscowościami oraz jako narzędzie wspierania finansowego słabszych gmin bez konieczności emigracji (Cabinet Office of Japan, 2020). Choć poszczególne instrumenty różnią

się zakresem i charakterem, łączy je wspólne założenie – wzmocnienie potencjału prowincji jako miejsc do życia, pracy i rozwoju społeczności lokalnych.

3. Ujęcie jakościowe i wybór prefektury Tokushima jako studium przypadku

W świetle złożoności procesu depopulacji Japonii uzasadnione jest zastosowanie metodologii jakościowej o charakterze eksploracyjnym, która pozwoli na dogłębne zbadanie zależności między tym zjawiskiem a jego przyczynami i skutkami. Zgodnie z założeniami badania szczególny nacisk położono na eksploracyjny charakter analizy, jak również na zbadanie depopulacji w Japonii jako zjawiska i efektu centralizacji funkcjonalnej. Celem badania nie jest testowanie hipotez, lecz przede wszystkim zrozumienie mechanizmów związanych z japońskim ekosystemem.

W tym celu zastosowano połączenie dwóch narzędzi, jakimi są analiza danych zastanych, obejmująca dokumenty strategiczne, raporty, literaturę naukową oraz dane statystyczne, a także studium przypadku, będące uzupełnieniem analizy, pozwalające osadzić zjawisko depopulacji w realnym kontekście instytucjonalnym i przestrzennym. Jakościowe studium przypadku staje się cennym narzędziem do rozwoju teorii przy wykorzystywaniu wielu źródeł różnych danych w eksploracji zjawisk w ich naturalnych środowiskach (Woiceshyn i Daellenbach, 2018).

Zakres badania został celowo zawężony jako jednostkę badania wybrano prefekturę Tokushima, uznawaną w literaturze za przykład prefektury aktywnie reagującej na regres demograficzny poprzez wdrażanie strategii opartych na innowacyjności, zaangażowaniu lokalnym i cyfryzacji. Prefektura Tokushima została wybrana ze względu na spełnienie typowych cech obszaru zdepopulowanego ze względu na uwarunkowania topograficzne, bariery geograficzne i infrastrukturalne oraz wieloletni ujemny przyrost naturalny. Ten przypadek umożliwia skuteczną analizę lokalnych działań w warunkach strukturalnych ograniczeń decentralizacji, a także instrumentów polityki terytorialnej w praktyce. Dlatego też kryterium wyboru opierało się na reprezentatywności problemu oraz dostępności danych pozwalających na przeanalizowanie tego przypadku.

Z uwagi na charakter badania należy uwzględnić pewne ograniczenia nałożone poprzez zastosowane metody. Wszystkie wnioski opierają się na analizie źródeł zastanych, nie zostały uwzględnione dane pierwotne, które mogłyby potencjalnie poszerzyć kontekst zjawiska depopulacji w prefekturze Tokushima. Koncentracja na tym jednym przypadku, jednej jednostce lokalnej również nie pozwala na pełne ujęcie różnic regionalnych w skali całej Japonii. Studium nie wyczerpuje pełnego zróżnicowania terytorialnego kraju. Co więcej, w pracy nie przeanalizowano indywidualnych motywacji migracji ani psychologicznych procesów depopulacji, które choć mają znaczący wpływ na cały proces, to nie wykazują znaczenia badawczego w przypadku koncentracji jedynie na aspektach strukturalnych i instytucjonalnych.

Jednakże zdefiniowane ograniczenia metodologiczne nie przekreślają poznawczej wartości przyjętego podejścia, a wręcz wskazują na potrzebę kolejnych, pogłębionych analiz o charakterze porównawczym oraz dalszych bardziej złożonych prac badawczych.

4. Tokushima i Kamiyama: lokalne odpowiedzi na regres demograficzny

Prefektura Tokushima, położona we wschodniej części wyspy Shikoku, obejmuje w większości tereny góryste i słabo zurbanizowane, z ograniczonym dostępem do głównych szlaków komunikacyjnych Japonii. Obszar ten od lat doświadcza trwałej depopulacji oraz silnego starzenia się jego społeczności, według danych rządowych udział osób w wieku powyżej 65 lat przekracza już ponad 50%, a wiele wsi i miasteczek znajduje się poniżej progu funkcjonalnej samowystarczalności (JLGC). Tokushima jest jedną z prefektur o najwyższym współczynniku odpływu młodej ludności, a zarazem jedną z pierwszych, które zaczęły testować alternatywne podejścia do rewitalizacji terytorialnej.

Uwarunkowania przestrzenne prefektury, silnie góryste tereny, słaba infrastruktura transportowa, oddalenie od centrów przemysłowych sprawiają, że region ma ograniczony potencjał w tradycyjnym modelu wzrostu. Procesy centralizacji funkcjonalnej na poziomie krajowym dodatkowo pogłębiają jego peryferyzację, migracje młodych skutkują odpływem kapitału ludzkiego. Zgodnie z danymi JETRO głównymi sektorami gospodarki Tokushimy pozostają rolnictwo, przemysł chemiczny oraz produkcja elektroniki, jednak malejąca siła robocza i niska atrakcyjność inwestycyjna ograniczają możliwości ich rozwoju. W wielu gminach obserwuje się likwidację szkół, zamykanie punktów medycznych oraz utratę usług transportu publicznego – czyli zjawiska typowe dla regionów *kasō*. Władze Tokushimy, świadome ograniczeń wynikających z położenia geograficznego i odpływu ludności, wdrożyły zestaw narzędzi wsparcia gospodarczego mających na celu zatrzymanie tego trendu poprzez tworzenie lokalnych miejsc pracy i przyciąganie inwestycji. Kluczową rolę odgrywają tu subsydia oferowane firmom, m.in. dopłaty do wynajmu biur, zatrudnienia i inwestycji w technologie, ze szczególnym uwzględnieniem sektora LED i ICT (JETRO, b.d.).

Proces depopulacji w regionie Tokushimy jest szczególnie widoczny w miasteczku Kamiyama. Stanowi ono przykład innowacyjnego podejścia do problemu depopulacji w duchu tzw. kreatywnego wyludniania, strategii zakładającej nie tyle przeciwdziałanie spadkowi populacji za wszelką cenę, ile akceptację procesu wyludniania przy jednoczesnym wzmacnianiu jakości życia, lokalnej tożsamości i gospodarki (Yoshimoto, 2017). Celem nie było odwrócenie trendu, lecz jego przeformułowanie, zamiast próbować przyciągnąć masową liczbę mieszkańców, lokalna administracja skupiła się na budowaniu poprzez rozwój kreatywnych zawodów, kultury, zdalnej pracy i mikroprzedsiębiorczości. Do kluczowych działań należało:

wdrażanie telepracy i przyciąganie pracowników sektora kreatywnego z miast (Zenbird, 2019);

- rewitalizacja pustostanów (*akiya*) na potrzeby coworkingu, mieszkań i centrów społecznych;
- wsparcie dla lokalnych inicjatyw edukacyjnych, kulturowych i gastronomicznych.

Kamiyama, podobnie jak cały region Tokushimy, objęta jest ogólnokrajowymi inicjatywami wspierającymi rewitalizację obszarów zdepopulowanych. Natomiast dzięki dodatkowym inicjatywom zyskała rozgłos jako modelowa inteligentna prowincja, nie przez wzrost liczby ludności, ale przez trwałą poprawę jakości życia i zwiększenie odporności lokalnej społeczności (Yoshimoto, 2017).

Tokushima, a szczególnie Kamiyama, stanowią przykład terytorium, które wykorzystuje proces depopulacji jako okazję do przekształcenia modelu rozwoju. Choć nie jest to model powszechny, jego wartość polega na udokumentowaniu alternatywnych ścieżek przystosowania się do zmian demograficznych. Należy jednak pamiętać, że sukces Kamiyamy opiera się na unikalnym zestawie czynników: silnym przywództwie lokalnym, dostępności nieruchomości, wczesnym wdrażaniu cyfryzacji i mobilizacji kapitału społecznego. Stąd też należy zachować ostrożność przy próbach transferu tego modelu do innych kontekstów.

5. Zakończenie

Analiza depopulacji Japonii na poziomie ogólnokrajowym oraz lokalnym wskazuje, że zjawisko to należy rozpatrywać w powiązaniu z układem instytucjonalnym i logiką terytorialnego rozwoju państwa. Utrwalone mechanizmy centralizacji funkcjonalnej osłabiły zdolności rozwojowe prowincji, a wdrażane polityki przeciwdziałania depopulacji, choć liczne, pozostają zróżnicowane w skuteczności i zależne od lokalnego kontekstu. Tokushima, jako przykład regionu *kasō*, ukazuje możliwości adaptacyjne wykraczające poza statystyczne ujęcie wyludniania. Inicjatywy oddolne, wzmacniane przez wybrane instrumenty państwowe, wskazują na potencjał alternatywnego modelu rozwoju terytorialnego, skoncentrowanego mniej na wzroście liczby ludności, a bardziej na jakościowej odbudowie lokalnych wspólnot i funkcji. To właśnie taka wielowymiarowa perspektywa, łącząca analizę procesów strukturalnych z obserwacją lokalnych odpowiedzi, jest niezbędna do dalszego badania zrównoważonego rozwoju w kontekście starzejącego się i kurczącego społeczeństwa.

Literatura

- Baba, S. (1993). *World Health Report: The Super-Aged Society*. World Health Organization, (3), 9-10.
- Eldridge, R. D. (2021). *Revitalizing Old Communities with New Life: Japan's Chiiki Okoshi Kyōryokutai*. JAPAN Forward. (b.d.). Pobrano 10 kwietnia 2025 z <https://japan-forward.com/revitalizing-old-communities-with-new-life-japans-chiiki-okoshi-kyoryokutai/>
- Cabinet Office of Japan. (2023). *Regional Revitalization: All-Japan Challenge Project*. Government of Japan. Pobrano 17 kwietnia 2025 z https://www.kantei.go.jp/jp/singi/sousei/pdf/panf_eng.pdf
- Feldhoff, T. (2013). Shrinking Communities in Japan: Community Ownership of Assets as a Development Potential for Rural Japan? *Urban Des Int.*, 18, 99-109.
- Górny, W. (2018). Japońskie inspiracje dla rozwoju samorządności lokalnej w Polsce. *Gdańskie Studia Azji Wschodniej*, (13), 153-154.
- Hara, T. (2020). *An Essay on the Principle of Sustainable Population*. Springer Briefs in Population Studies. Singapore Pte, Springer, 1.
- IPSS. (2017). *Population Projections for Japan (2016-2065)*. National Institute of Population and Social Security Research.
- Iwasaki, N. (2022). *Japan's Super-aging Society: SDGs and International Contributions from the Perspective of the 16th Waseda University International Digital Government Rankings 2021*. Japan Institute of International Affairs. Pobrano 3 maja 2025 z <https://www.jiia.or.jp/en/column/2022/03/global-issues-fy2021-03.html>
- Japan External Trade Organization (JETRO). (b.d.). *Tokushima*. <https://www.jetro.go.jp/en/invest/region/data/tokushima.html>
- Japan International Cooperation Agency (JICA). (2006). *Supporting Sustainable Development in the Ageing Society: Demographic Challenges and Policy Responses in Japan* (SSIC Report No. 03). https://www.jica.go.jp/Resource/jica-ri/IFIC_and_JBICI-Studies/english/publications/reports/study/topical/ssic/pdf/ssic_03.pdf, 5-6.
- Japan Local Government Centre (JLGC). (b.d.). *Tokushima Prefecture Introduction*. https://www.jlgc.org.uk/en/news_letter/tokushima-prefecture-introduction/jlgc.org.uk+2jlgc.org.uk+2jlgc.org.uk+2
- Kaiser Family Foundation (KFF). (2025). *Health Spending Explorer*. Pobrano 10 kwietnia 2025 z <https://www.kff.org/health-costs/>
- Kim, D.-C. (2021). Depopulation, Aging, and Rural Restructuring in Japan. *AGER: Journal of Depopulation and Rural Development Studies*, (33), 108-109.
- Majcherek, J. A. (2024). *Demograficzne wyzwania dla systemów społeczno-ekonomicznych*. Wydawnictwo Impuls.
- Matanle, P. i Sato, Y. (2010). Coming Soon to a City Near You! Learning to Live 'Beyond Growth' in Japan's Shrinking Regions. *Social Science Japan Journal*, 13(2), 190-192.
- Martinez-Fernandez, C., Audirac, I., Fol, S. i Cunningham-Sabot, E. (2012). Shrinking Cities: Urban Challenges of Globalization. *International Journal of Urban and Regional Research*, 36(2), 215-216.
- MIAC. (2023). *Statistical Handbook of Japan*. Ministry of Internal Affairs and Communications.
- Nakamura, T. i Grace, B. R. G. (1987). *Gospodarczy rozwój współczesnej Japonii*. Ministerstwo Spraw Zagranicznych Japonii.
- Onitsuka, K. (2020). GenkaiShuraku (Marginal Village in Japan). <https://doi.org/10.1002/9781405165518.wbeos1655>
- OECD. (2024). *Declining Fertility Rates Put Prosperity of Future Generations at Risk*. Pobrano 22 kwietnia 2025 z <https://www.oecd.org/en/about/news/press-releases/2024/06/declining-fertility-rates-put-prosperity-of-future-generations-at-risk.html>
- Piechota, G. (2025). *W kraju kwitnącej wiśni: samorząd terytorialny w Japonii*. FRDL – *Opinie i Komentarze*, nr (1).

- Seta, F. (2010). A Report on the Influence of Aging and Depopulation to Landscape in Japan. *Czasopismo Techniczne*, (12), 197-200.
- Statista. (2023). *Average Age of Marriage in Japan from 1955 to 2022, by Gender*. Pobrano z <https://www.statista.com/statistics/611957/japan-mean-age-marriage-by-gender/>
- Statistics Bureau of Japan. (2021). *Current Population Estimates as of October 1, 2024*. Pobrano 26 kwietnia 2025 z <https://www.stat.go.jp/english/data/jinsui/2024np/index.html>
- Szukalski, P. (2015). Depopulacja. *Regionalne Centrum Polityki Społecznej w Łodzi*, (3).
- Ujikane, K. (2017). *Millennial Movers Revive Japanese Mountain Towns Amid Depopulation*. *The Japan Times*. Pobrano 26 kwietnia z 2025 <https://www.japantimes.co.jp/news/2017/03/15/national/millennial-movers-revive-japanese-mountain-towns-amid-depopulation/>
- Van de Kaa, D. (2002). *The Idea of a Second Demographic Transition in Industrialized Countries*. Paper presented at the Sixth Welfare Policy Seminar of the National Institute of Population and Social Security, Tokyo, Japan, 2-4.
- Woiceshyn, J. i Daellenbach, U. (2018). Evaluating Inductive vs Deductive Research in Management Studies: Implications for Authors, Editors, and Reviewers. *Qualitative Research in Organizations and Management: An International Journal*, 13(2), 6-8.
- World Bank. (2023). *Fertility Rate, Total (Births per Woman) – Japan*. Pobrano z <https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.TFRT.IN?locations=JP>
- Yoshimoto, M. (2017). Kamiyama's Success in Creative Depopulation. *FIELD – A Journal of Socially Engaged Art Criticism*, (8).
- Zenbird. (2019). *Kamiyama's "Creative Depopulation" Revitalizes Declining Town*. Pobrano 26 kwietnia 2025 z <https://zenbird.media/kamiyamas-creative-depopulation-revitalizes-declining-town/zenbird.media+1zenbird.media+1>

Between Center and Periphery: Depopulation as a Systemic Development Challenge for Japan

Abstract: This article aims to understand Japan's progressing depopulation, framing it as a systemic phenomenon situated in the context of long-term functional centralization and limited institutional decentralization following World War II. The subject of the study are the mechanisms of territorial governance in Japan from long term historical perspective, as well as local revitalization strategies in rural areas developed in response to the demographic crisis. The research applies a qualitative analysis based on secondary data, including academic literature, policy documents and case study of one of depopulated regions.

Keywords: depopulation, functional centralization, Kaso regions